

Piotr Magier
ORCID: 0000-0002-9977-5214
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Środowisko pedagogów ogólnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w świetle wybranych źródeł

The Community of General Pedagogues
at the Catholic University of Lublin
in the Light of Selected Sources

ABSTRACT

This article is methodological and metatheoretical in nature. It provides an analysis of the distinctive scholarly profile of the community of general pedagogues associated with the Institute of Pedagogy at the John Paul II Catholic University of Lublin. The study was conducted using the method of semantic analysis of source texts. It outlines the scholarly achievements of the leading representatives of this community: Zygmunt Kukulski, Stefan Kunowski, Teresa Kukołowicz, and Marian Nowak. This characterization is preceded by methodological and bibliological remarks concerning the possibilities for describing these achievements, as well as observations on the source publications that served as the basis for the analysis.

The findings reveal the diversity and theoretical richness of the achievements of the community of general pedagogues at the Catholic University of Lublin. They also point to the development of ideas that have become central to this community, as well as its main areas of research, which include the development of personalist-Christian

KEYWORDS

general pedagogy,
Institute of Pedagogy,
Catholic University
of Lublin, Zygmunt
Kukulski, Stefan
Kunowski, Teresa
Kukołowicz, Marian
Nowak

SŁOWA KLUCZOWE

pedagogika ogólna,
Instytut Pedagogiki
KUL, Zygmunt Kukulski,
Stefan Kunowski,
Teresa Kukołowicz,
Marian Nowak

SPI Vol. 29, 2026/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2026.2.003
Nadesłano: 7.02.2026
Zaakceptowano: 25.03.2026

pedagogy, metatheoretical and methodological inquiry, and research into the philosophical foundations of pedagogy. In addition to its scholarly goals, the article pursues a practical objective: to promote the achievements of the KUL pedagogical community and to raise awareness of their significance for the development of pedagogy in Poland.

ABSTRAKT

Artykuł ma charakter metodologiczny i metateoretyczny. Składa się z uwag dotyczących naukowej specyfiki środowiska pedagogów ogólnych pracujących w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Artykuł opracowany został z wykorzystaniem metody znaczeniowej analizy tekstów źródłowych. Zawiera charakterystykę dorobku badawczego głównych przedstawicieli tego środowiska: Zygmunta Kukulskiego, Stefana Kunowskiego, Teresy Kukołowicz, Mariana Nowaka. Charakterystykę tę poprzedzają uwagi metodologiczne i bibliologiczne określające możliwość opisu badanego dorobku, a także uwagi odnoszące się do publikacji źródłowych, na podstawie których ta charakterystyka została przeprowadzona.

Badania wskazują na różnorodność i teoretyczną wieloaspektowość dorobku środowiska pedagogów ogólnych KUL oraz na proces formowania się kluczowych dla tego środowiska osiągnięć, a także na główne zakresy badań, do których zaliczyć można: wygenerowanie koncepcji pedagogiki personalistyczno-chrześcijańskiej, badania meta-naukowe i metodologiczne, badania w zakresie filozoficznych podstaw pedagogiki. Celem poznawczym tekstu przyświeca także cel praktyczny, jakim jest promocja dorobku środowiska naukowego pedagogiki KUL oraz uświadamianie znaczenia tego dorobku dla rozwoju pedagogiki w Polsce.

Wprowadzenie

Artykuł poświęcony jest środowisku pedagogów ogólnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Omawia dorobek naukowców pracujących w KUL od momentu powstania Instytutu Pedagogicznego w 1920 roku do czasów współczesnych (Skrzyniarz 2016: 150–151). Z badań wyłączam dorobek i aktywność naukową osób obecnie pracujących w Katedrze Pedagogiki Ogólnej, uznając, że należą oni do „młodego” pokolenia naukowców będących w trakcie tworzenia autorskiego dorobku naukowego.

Przedstawione w tekście badania mieszczą się na pograniczu takich dyscyplin jak: historia pedagogiki, biografistyka pedagogiczna oraz pedagogika ogólna. Jako że tekst przygotowany został przez pedagoga ogólnego, na pierwszy plan wybijają się zagadnienia metodologiczne oraz metateoretyczne. Ponieważ analizy przedmiotowego dorobku obejmują ponad sto lat funkcjonowania Instytutu Pedagogiki KUL oraz dotyczą postaci kilku pedagogów związanych z tym ośrodkiem, zaprezentowany wywód prowadzony jest na wysokim stopniu ogólności. W istocie jest on zbiorem metodologicznych, teoretycznych oraz biblioznawczych uwag mogących stanowić wprowadzenie do systematycznych badań szczegółowych. Artykuł realizuje nie tylko cele poznawcze, lecz również tożsamościowe. Opiera się na przekonaniu, że badania historyczne i biograficzne służą budowaniu tożsamości tego środowiska naukowego.

Zaprezentowany artykuł składa się z trzech części. W pierwszej części sformułowane zostały metodologiczne uwagi dotyczące możliwości określenia specyfiki środowiska naukowego pedagogów ogólnych KUL. W drugiej części zebrane zostały uwagi odnoszące się do źródeł dorobku badanego środowiska. Część trzecia zawiera informacje odnoszące się do dorobku wybranych pedagogów ogólnych pracujących w Instytucie Pedagogiki KUL.

Możliwość określenia specyfiki środowiska naukowego pedagogów ogólnych w KUL

Określenie specyfiki środowiska naukowego pedagogów ogólnych funkcjonującego w ramach struktur Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, w tym wskazanie osób, które to środowisko tworzyły, napotyka na trudności poznawcze o charakterze definicyjnym. Osadzone są one zarówno w ogólnoteoretycznych i ogólnometodologicznych dyskusjach pedagogicznych, jak i odnoszą się do administracyjnych ram pracy akademickiej wykonywanej przez badanych naukowców w KUL.

Bodaj najbardziej elementarnym, metodologicznym problemem jest określenie istoty pedagogiki ogólnej. Wbrew potocznie funkcjonującemu przekonaniu nie jest to zadanie proste, a sposób definiowania tej subdyscypliny nie jest oczywisty i bezsporny (Leppert 2025).

W literaturze przedmiotu funkcjonują różne charakterystyki definicyjne pedagogiki ogólnej, a dodatkowo w powszechnym użyciu nazwa ta jest nad wyraz swobodnie stosowana (Hejnicka-Bezwińska 2005; Magier 2019: 48–49). Co więcej, dyskusje dotyczące tej podstawowej dla badań edukacyjnych subdyscypliny posiadają w polskim dyskursie pedagogicznym długą historię. Problematyka pedagogiki ogólnej, określenia jej struktury, funkcji, typów oraz potrzeba odróżnienia jej od pokrewnych zakresów refleksji pedagogicznej uwidaczniała się zwłaszcza w momencie wypracowywania teoretycznych i administracyjnych zrębów pedagogiki oraz w czasie przełomów społecznych. Chodzi zatem zarówno o budowanie systemu polskiej pedagogiki uniwersyteckiej po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku (Szulakiewicz, Grabowska-Pieńkosz, Falkowska 2019), jak i o przełomy polityczne i społeczne lat 1945 i 1989, kiedy to redefiniowano zadania pedagogiki po zmianach ustrojowych (Śliwerski 2024: 8–15). Problematyka pedagogiki ogólnej podejmowana była przez wielu pedagogów. Jej istotę definiowali m.in.: Andrzej Niesiołowski i Janina Kostkiewicz (2017), Kazimierz Sośnicki (1949), Karol Kotłowski (1964), Zygmunt Mysłakowski (1938, 1964, 1967), Bogdan Nawroczyński (1938, 1968), Lucjan Turowski (1999), Teresa Hejnicka-Bezwińska (1995, 2008), Stanisław Palka (1999), Andrzej Michał de Tchorzewski (1995, 2019), Bogusław Śliwerski (2012), Roman Schulz (2003, 2007, 2009), Janusz Gnitecki (2004), Marian Nowak (1999, 2008, 2012), Roman Leppert (2025).

Definicyjne określenie pedagogiki ogólnej wymaga odpowiedzi na pytanie o przedmiot jej badań, cele oraz o specyficzną metodologię. W literaturze przedmiotu znaleźć można przynajmniej dwie odpowiedzi na pytanie o specyfikę tej dyscypliny pedagogicznej. W ramach pierwszej z nich pedagogice ogólnej przypisuje się zadanie generatywne w odniesieniu do podstaw wychowania. Chodzi tu o określanie jego teoretycznych: ontologicznych, antropologicznych, aksjologicznych, teoriopoznawczych, etycznych i społecznych podstaw (Nowak, Magier, Szewczak 2010). W ramach drugiej odpowiedzi pedagogikę ogólną utożsamia się z badaniami i wiedzą metanaukową. Odnoszona jest ona do rozważań dotyczących metodologicznych podstaw pedagogiki, jej przedmiotu badań, celów, metod badawczych, struktury, języka. Uznaje się ją za naukę określającą metodologiczną tożsamość pedagogiki (Tchorzewski 1995,

Dziaczkowska 2018: 60–61). Wyraźnie zaznaczyć trzeba, że sformułowane odpowiedzi nie są tożsame i w odmienny sposób definiują pedagogikę ogólną. W myśl przyjętych rozróżnień pedagogiem ogólnym jest zarówno naukowiec zajmujący się teorią wychowania, jak i metodolog. W zakres pedagogiki ogólnej wchodzi badania teoretyczne, metodologiczne, historyczne i biograficzne, te które służą budowaniu dyscyplinarnej tożsamości pedagogiki (Leppert 2025).

Zwróćmy jeszcze uwagę na trudności w definiowaniu pedagogiki ogólnej wynikające z jej bliskości z teorią wychowania. Nieścisłości w tym aspekcie są o tyle ważne, że mają zarówno charakter naukowy (metodologiczny lub teoretyczny), jak i systemowy. Uwarunkowane ideologicznie działania władz PRL (Szulakiewicz 2006) zmierzające do likwidacji pedagogiki ogólnej w strukturze wiedzy i studiów pedagogicznych, a następnie wprowadzenie w jej miejsce teorii wychowania poskutkowało pojawieniem się w polskiej pedagogice dwóch bliskich sobie dyscyplin. Administracyjnie usankcjonowane istnienie dwóch nauk o zbliżonym przedmiocie badań, specyficznie teoretycznej i metodologicznej nie tylko utrudnia precyzyjne określenie istoty pedagogiki ogólnej, lecz również uprawomocnia niejasności w tym zakresie (Śliwerski 2024: 8–18).

Niezależnie od wskazanych wyżej okoliczności metodologicznych określenie specyfiki środowiska pedagogów ogólnych KUL odnosi się do uwarunkowań akademickiego funkcjonowania poszczególnych naukowców tworzących to środowisko. Chodzi o pytanie, jakie kryteria miałyby spełnić dany naukowiec, by można było zaliczyć go do grona pedagogów ogólnych. W tym aspekcie przynależność do pedagogiki ogólnej potencjalnie mogłaby być określona zarówno na podstawie wykształcenia, zoperacjonalizowanego przez takie wskaźniki jak dyplomy i prace awansowe z zakresu pedagogiki ogólnej; przez pełnione funkcje administracyjnie związane z tą dyscypliną (np. funkcja kierownika lub pracownika katedry pedagogiki ogólnej) oraz przez treść prac badawczych i dorobku pedagogicznego poszczególnych naukowców. Oczywiście każde z tych kryteriów obarczone jest specyficznymi ograniczeniami. Określenie subdyscypliny pedagogicznej w procedurze awansowej nie jest wymogiem przepisów prawa. Tytuły i stopnie naukowe nadawane są bowiem w dyscyplinie, nie zaś w subdyscyplinach lub zakresach badawczych. Podobnie administracyjna przynależność pracownika do określonej

katedry, choć jest wskazówką kryterialną (ostrą), treściowo nie musi (choć powinna) odpowiadać rzeczywiście prowadzonym badaniom. Ponadto formalna przynależność do innej niż pedagogika ogólna katedry nie wyklucza możliwości prowadzenia badań z zakresu pedagogik ogólnej.

Pisząc o administracyjnej przynależności danego pedagoga, nie sposób pominąć jeszcze jednej okoliczności metodologicznie warunkującej stosowane dystynkcje. Chodzi mianowicie o proces wyodrębniania się w strukturze pedagogiki jej węższych zakresów badawczych, subdyscyplin pedagogicznych. Mimo że określenie „pedagogika ogólna” używane było już przez Johanna Friedricha Herbart (2007), a więc w czasie tworzenia się pedagogiki jako dyscypliny uniwersyteckiej, to już proces emancypacji poszczególnych dyscyplin szczegółowych w pedagogice przebiegał stopniowo i był historycznie rozciągnięty (Dziaczkowska 2018: 60). Oznacza to, że w zakres pedagogiki ogólnej pierwotnie wchodziły zagadnienia, które wyodrębniły się w formie subdyscyplin pedagogicznych dopiero po pewnym czasie. Przyjąć zatem można, że nazwa „pedagogika ogólna” pokrywała się lub przynajmniej krzyżowała zakresowo z nazwą „pedagogika”.

Ostatecznie wydaje się, że mimo wskazanych wyżej trudności najbardziej poręcznym kryterium definiowania przynależności badacza do pedagogiki ogólnej jest jego dorobek naukowy, zogniskowany na zagadnieniach metodologicznej i teoretycznej tożsamości pedagogiki.

Źródła do badań nad środowiskiem pedagogów ogólnych w KUL

Odrębnym, biblioznaczym problemem jest wskazanie źródeł, na podstawie których można opisać środowisko pedagogów ogólnych KUL. Źródła te można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich tworzą prace własne pedagogów ogólnych, drugą grupę – opracowania innych autorów. W pierwszym przypadku publikowane teksty zawierają analizy zagadnień historycznych, teoretycznych oraz metodologicznych dotyczących pedagogiki. W drugim przypadku chodzi o opracowania opisujące administracyjne okoliczności funkcjonowania środowiska pedagogów ogólnych KUL oraz teksty opisujące dorobek wypracowany w tym środowisku. Charakteryzowane są one jako jeden z elementów wspólnoty naukowej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, środowiska Wydziału Nauk Społecznych

KUL oraz środowiska Instytutu Pedagogiki KUL. Wiele opracowań wprost odnosi się do dorobku poszczególnych pedagogów ogólnych zatrudnionych w Instytucie Pedagogiki KUL.

Teksty autorskie poszczególnych pedagogów ogólnych już na wstępie wymagają treściowej selekcji. Nie każda ich publikacja dotyczy tematyki wchodzącej w zakres pedagogiki ogólnej, a wiele zaklasyfikować można do prac z pogranicza tej dyscypliny pedagogicznej lub wprost do subdyscyplin odrębnych. Za typowe publikacje z zakresu pedagogik ogólnej uznać można teksty poświęcone pedagogice jako nauce, podręczniki akademickie oraz prace z zakresu teorii wychowania. Jednak każdy zaproponowany wykaz źródeł traktować trzeba jako propozycję, która może podlegać dyskusji. Upraszczając, do klasycznych publikacji źródłowych z zakresu pedagogiki ogólnej zaliczyć można: publikację monograficzną Zygmunta Kukulskiego *Główne momenty myśli i badań pedagogicznych* (1923); publikacje Stefana Kunowskiego: *Proces wychowawczy i jego struktury. Temperament, indywidualność, charakter, jednostki. (Zarys teorii)* (1946); *Co współczesna pedagogika mówi o wychowaniu* (1963); *Wychowanie do chrześcijańskiego uniwersalizmu* (1969); *Problemy wychowania chrześcijańskiego w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego* (1971); *Podstawy współczesnej pedagogiki* (1981); *Problematyka współczesnych systemów wychowania* (2000); *Wartości w procesie wychowania* (2003); publikacje autorskie i redakcyjne Teresy Kukołowicz: *Teoria wychowania. Wybrane zagadnienia* (1996); *Koncepcja wychowania w ujęciu Ludwika Jeleńskiej* (Kukołowicz, Murawska 1992); *Podstawy psychologii, pedagogiki i socjologii. Podręcznik dla średnich szkół medycznych* (Putkiewicz, Dobrowolska, Kukołowicz 1984); *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne* (Kukołowicz, Nowak 1997), i przede wszystkim liczne publikacje ks. Mariana Nowaka, w tym ogólne i szczegółowe analizy zagadnień pedagogicznych zawarte m.in. w tekstach: *Giovinezza ed autoformazione secondo Romano Guardini. Estratto di tesi di Dottorato* (1989); *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej* (1999); *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie* (2006); *Teorie i koncepcje wychowania* (2008); *Wychowanie chrześcijańskie a kultura* (Nowak, Ożóg 2000); *Antropologiczna pedagogika ogólna* (Nowak, Magier, Szewczak 2010); *Epistemologiczne, aksjologiczne i metodologiczne podstawy badań pedagogicznych* (2010); *Pedagogiczny profil nauk o wychowaniu. Studium z odniesieniami do*

pedagogiki pielęgniarstwa (2012); *Tożsamość pedagogiki chrześcijańskiej* (2014).

Źródła będące opracowaniami dorobku pedagogów ogólnych KUL są również wewnętrznym zróżnicowaniem. Obejmują teksty *en bloc* charakteryzujące dorobek naukowy pracowników Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, dorobek pracowników Wydziału Nauk Społecznych KUL, a także dorobek pracowników Instytutu Pedagogiki KUL. W tej grupie znajdują się liczne artykuły poświęcone wyłącznie dorobkowi poszczególnych pedagogów ogólnych, przygotowywane zarówno przez autorów związanych ze środowiskiem Instytutu Pedagogiki KUL, jak i przez autorów z tym środowiskiem niezwiązanych.

Do pierwszej podgrupy opracowań źródłowych zaliczyć trzeba zwłaszcza syntetyzujące teksty biograficzne autorstwa Grażyny Karolewicz. Są to teksty zawierające biogramy, wykazy i charakterystyki głównych publikacji naukowych pracowników KUL. Teksty te stanowią nie tylko proste zestawienia informacyjne, lecz interpretacje wskazujące na znaczenie omawianego dorobku dla rozwoju uniwersytetu. Przykładowo chodzi o takie prace jak: *Lubelskie środowisko historyczne w latach 1918–1939* (Karolewicz, Stępnik 1990); *Środowisko naukowe KUL w okresie międzywojennym* (1992); *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym. Rozprawa habilitacyjna* (1996).

Podobny charakter mają publikacje Ryszarda Skrzyniarza – spadkobiercy badań i myśli Grażyny Karolewicz. Zawierają one historyczne i merytoryczne opisy funkcjonowania środowiska naukowego, dorobku, a także biogramy pracowników Wydziału Nauk Społecznych KUL, Instytutu Pedagogiki WNS KUL oraz biogramy poszczególnych naukowców. Realizowane one są jako prace autorskie lub jako jubileuszowe publikacje wieloautorskie, wydawane w związku ze stuleciem istnienia KUL, trzydziestoleciem istnienia Wydziału Nauk Społecznych KUL, stuleciem istnienia Instytutu Pedagogiki KUL. Do głównych dzieł Skrzyniarza zaliczyć można teksty: *Zygmunt Kukulski, Stefan Kunowski i Teresa Kukołowicz – ich rola w rozwoju pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim* (2018); *Wspomnienia Marii Kunowskiej-Porębniej* (Kunowska-Porębna, Skrzyniarz 2018); współredagowane prace zbiorowe: *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II* (Badeńska, Rynio, Skrzyniarz

2011) oraz *Księga Wydziału Nauk Społecznych. Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–2018, Wydział Nauk Społecznych 1981–2016* (Fel i in. 2016).

Jako prace naukowe o charakterze jubileuszowym wydane zostały ponadto: publikacja pod redakcją Mariana Nowaka *Instytut Pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie. Księga jubileuszowa* (2018) oraz encyklopedycznie opracowana publikacja biograficzna: *Encyklopedia 100-lecia KUL* (Gigilewicz i in. 2018). Pierwsza z nich zawiera syntetyczne opisy dorobku naukowego poszczególnych pracowników naukowych Instytutu Pedagogiki oraz dzieje i dorobek katedr funkcjonujących w Instytucie Pedagogiki. Druga publikacja jest zbiorem biogramów pracowników KUL, w tym pedagogów ogólnych, zawierających również informacje o ich dorobku. Co istotne, *Encyklopedia 100-lecia KUL*, mimo że obszerna, ma charakter selektywny, niepełny. Nie obejmuje dorobku naukowców, którzy w roku jej wydania nie posiadali tytułu profesora lub stopnia doktora habilitowanego.

Do grupy źródeł syntetycznie charakteryzujących środowisko Instytutu Pedagogiki KUL zaliczyć można artykuły naukowe autorstwa ks. Marka Jeziorańskiego (2026) oraz Piotra Magiera (2012; 2023). Stanowią one próbę ujęcia historycznego rozwoju tej instytucji w kontekście określenia jej naukowej specyfiki.

Ostatnią grupę opracowań stanowią teksty wyłącznie poświęcone dorobkowi poszczególnych pedagogów ogólnych. Trudno wskazać ich wyczerpujący, kompletny zakres. Prace tego typu powstają bowiem ciągle i mają głównie charakter aspektowy. Bodaj najwięcej z nich poświęconych zostało dorobkowi Stefana Kunowskiego (Dziaczkowska 2018; Braun, Łobacz, Rynio 2010; Nowak, Ożóg, Rynio 2003). Ich treść najczęściej zawiera analizy znaczenia dorobku Kunowskiego dla pedagogiki w Polsce, zwłaszcza w aspekcie rozwoju jej koncepcji personalistycznej i integralnej. Podobne treściowo, choć mniej liczne, są teksty zawierające analizy dorobku naukowego Zygmunta Kukulskiego oraz Teresy Kukołowicz. Tego typu teksty źródłowe zawierają także informacje o roli, jaką odegrali ci profesorowie w administracyjnym rozwoju Instytutu Pedagogiki w KUL (Skrzyniarz 2018, 2011; Walewander 2022).

Dorobek wybranych pedagogów ogólnych pracujących w Instytucie Pedagogiki KUL

Do grona kluczowych twórców środowiska pedagogiki ogólnej Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II zaliczyć można cztery osoby: Zygmunta Kukulskiego, Stefana Kunowskiego, Teresę Kukołowicz oraz Mariana Nowaka. Mimo że wspomniani profesorowie kształtowali zręby pedagogiki ogólnej w KUL, to jednocześnie powtórzyć należy przytoczoną wyżej uwagę o ilościowym i teoretycznym zróżnicowaniu ich wkładu w utworzenie i funkcjonowanie tego środowiska. Dodać także należy, że przypisanie tychże profesorów do środowiska pedagogiki ogólnej opiera się na różnych kryteriach, choć w większości jest to kryterium specyfiki ich teoretycznego dorobku. Zaproponowana klasyfikacja odwołuje się również do kryterium administracyjnego. Co ciekawe, w tym aspekcie za pedagogów ogólnych uznać można by było jedynie Kukołowicz oraz Nowaka, którzy tworzyli i kierowali Katedrą Pedagogiki Ogólnej w KUL: Kukołowicz kierowała Katedrą Pedagogiki i Dydaktyki Ogólnej w latach 1981–1998, w 1998 roku zmieniła ona nazwę na Katedrę Pedagogiki Ogólnej (Skrzyniarz 2018: 249; Walewander 2022), a w 2000 roku jej kierownictwo objął Nowak, który pozostał jej zwierzchnikiem do śmierci w 2025 roku (Jeziorański 2025).

Odrębnym, dyskusyjnym problemem jest możliwość włączenia do grona twórców pedagogiki ogólnej w KUL profesora Zygmunta Mysłakowskiego. Za potrzebą zaliczenia osoby Mysłakowskiego do grona twórców pedagogiki ogólnej w KUL przemawia jego zatrudnienie na tej uczelni w czasie formowania się Instytutu Pedagogicznego w KUL w okresie przedwojennym. Natomiast krótki okres pracy Mysłakowskiego na Uniwersytecie Lubelskim (1920–1922), a także fakt publikacji głównych jego dzieł ogólnopedagogicznych w czasie, kiedy nie był już pracownikiem KUL (Szulakiewicz 2010; Karolewicz 1996, t. 2: 149), wydaje się podważać zasadność takiego przyporządkowania.

Biorąc pod uwagę kryteria historyczne, przedmiotową charakterystykę rozpocząć należy do osoby Zygmunta Kukulskiego (1890–1944), pierwszego kierownika Katedry Pedagogiki w KUL (Walewander 2010; Skrzyniarz 2011; Partyka 2024). Mimo że wiele publikacji Kukulskiego *sensu stricto* nie podejmuje problematyki

pedagogiki ogólnej, gdyż liczne jego teksty mają charakter historyczny i biograficzny (Karolewicz, Stępnik 1990: 88; Skrzyniarz 2018: 243), to w jego dorobku naukowym znajduje się kluczowa publikacja z zakresu pedagogik ogólnej. Chodzi o książkę habilitacyjną pt. *Główne momenty myśli i badań pedagogicznych* (Kukulski 1923), która dotyczy zagadnień metanaukowych. Wyraźnie wpisuje się ona w przedwojenną tendencję zmierzającą do wytworzenia teoretycznych i administracyjnych podstaw pedagogiki jako autonomicznej dyscypliny uniwersyteckiej. Jej wagę dla pedagogiki ogólnej podkreśla odwołanie do dorobku Szkoły Lwowsko-Warszawskiej skutkujące określeniem pedagogiki jako nauki empiryczno-normatywnej. Odrębny zakres dorobku Kukulskiego wpisujący się w zakres pedagogiki ogólnej i teorii wychowania odnosi się do modelu pedagogiki narodowej. Kukulski rozwija ten model, osadzając go w koncepcji wychowania społecznego, państwowego i moralnego. Uznaje konieczność kształtowania charakteru narodowego zarówno przez działalność instytucjonalną, jak również oddziaływanie jednostek (Jabłoński, Magier 2025).

Typowy dla pedagogiki ogólnej dorobek naukowy odnaleźć można w pismach Stefana Kunowskiego (1909–1977). Następca Kukulskiego na stanowisku kierownika Instytutu Pedagogicznego w KUL częściowo przejął inspiracje teoretyczne swego mistrza, rozwijając przy tym własną koncepcję pedagogiki chrześcijańsko-personalistycznej. W twórczości Kunowskiego wyraźnie zauważyć można inspirację dorobkiem lwowskiego środowiska naukowego, która uwidoczniła się w badaniach nad warstwicową i czynnikową teorią rozwoju. W pracach Kunowskiego dostrzec także można odniesienia do metanaukowych badań nad pedagogiką prowadzonych przez Kukulskiego. Podobnie jak poprzednik sytuuje je w empirycznym i zarazem normatywnym modelu uprawiania pedagogiki. Poszerza go jednak znaczenie w aspekcie refleksji nad pedagogicznymi metodami badawczymi, definiowaniem wychowania, a zwłaszcza nad systemami i nurtami pedagogicznymi. Te zaawansowane analizy dotyczące systemu wychowania socjalistycznego, liberalnego i chrześcijańskiego oraz badania nad myślą humanistyczną w pedagogice stanowią punkt wyjścia do opracowania autorskiej koncepcji pedagogiki personalistycznej i chrześcijańskiej (Kunowski 1981, 2000).

Odmienny od dotychczas omawianych jest profil teoretyczny reprezentowany przez Teresę Kukołowicz (1925–2014). Jako wychowanka Uniwersytetu Łódzkiego swe badania ogniskowała na społecznych aspektach procesu wychowania. Pracując w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim łączyła chrześcijańskie inspiracje w pedagogice z zainteresowaniami dotyczącymi wychowawczych i socjalizacyjnych funkcji rodziny (Opiela 2024). Odniesienia jej dorobku względem pedagogiki ogólnej umiejscowić można w przestrzeni teorii wychowania (Kukołowicz 1996). Jej dorobek specyfikowały zagadnienia aksjologii pedagogicznej, definiowania wychowania w kontekście samowychowania oraz aspektowe refleksje nad współczesnymi nurtami pedagogicznymi (Kukołowicz 1997).

Za typowy dla pedagogiki ogólnej uznany być może wreszcie dorobek Mariana Nowaka (1955–2025). Zarówno prace awansowe, podręcznik, monografie, jak i artykuły tego autora charakteryzuje erudycyjna i wieloaspektowa analiza problematyki pedagogiki. Autorskim dorobkiem Nowaka pozostaje koncepcja pedagogiki otwartej osadzona w chrześcijaństwie oraz w personalizmie (Nowak 1999). W tym duchu odczytywać również można systematycznie prowadzone badania dotyczące ontologicznych, antropologicznych, epistemicznych i aksjologicznych podstaw pedagogiki (Nowak, Magier, Szewczak 2010; Nowak 2010). Do typowych zakresów badawczych podejmowanych przez tego autora należą zagadnienia dotyczące współczesnych nurtów i systemów wychowania (Nowak 2008). Być może mniej eksponowanymi, lecz również rozwijanymi przez niego były zagadnienia metodologiczne i metateoretyczne. Za fundamentalne w tym aspekcie uznać należy prace z metodologii pedagogiki o orientacji humanistycznej, refleksje na pedagogiką jako nauką opisowo-normatywną (Kubinowski, Nowak 2006).

Zakończenie

Dorobek środowiska pedagogów ogólnych KUL wypracowany przez wybrane na potrzeby niniejszego artykułu osoby uznać można za wieloaspektowy i różnorodny. Jego treść uzależniona była od potrzeb społeczności Kościoła katolickiego w Polsce, sytuacji społecznej oraz klimatu intelektualnego uczelni i czasów, w których poszczególni pedagodzy ogólni tworzyli. Ich działalność przypada na

czas kształtowania się polskiej pedagogiki, w tym pedagogiki ogólnej. Chodzi zarówno o budowanie zrębów tej dyscypliny, jak i jej redefiniowanie w okresie przemian ustrojowych. Trudno także w tym kontekście nie wspomnieć o docenieniu ich wkładu w rozwój polskiej myśli pedagogicznej, ich zaangażowania i osiągnięć, które niekiedy bywają pomijane. Zauważyć także trzeba, że mimo różnic dorobek ten posiada wspólne, definiujące go cechy. Należą do nich: osadzenie wypracowywanych koncepcji pedagogicznych na podstawach personalizmu chrześcijańskiego, zainteresowanie filozoficznymi podstawami edukacji, stałe pogłębianie treści z zakresu metodologii badań pedagogicznych i metateorii, refleksji nad pedagogiką jako nauką, wypracowanie autorskich chrześcijańsko-personalistycznych modeli pedagogiki i konfrontowanie ich ze współczesnymi nurtami pedagogicznymi.

Zaprezentowane w artykule uwagi traktować należy jako wstępne i wymagające uzupełnienia. Wymagają one szeroko zakrojonych badań nad spuścizną teoretyczną środowiska naukowego pedagogiki ogólnej w KUL. Jej rozumienie jest o tyle ważne, że przez niemal pięć dekad KUL był być może jedynym w PRL miejscem wolnej wymiany myśli – także w pedagogice. Chodzi zwłaszcza o badania dorobku profesorów historycznie „granicznych” dla czasu istnienia środowiska pedagogów ogólnych KUL: Zygmunta Kukulskiego i Mariana Nowaka.

Bibliografia

- Badeńska E., Rynio A., Skrzyniarz R. (red.) (2011). *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Historia i współczesność*, Lublin–Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Braun K., Łobacz M., Rynio A. (red.) (2010). *Wczoraj, dziś i jutro pedagogiki uniwersyteckiej w świetle twórczości Stefana Kunowskiego*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Dziaczkowska L. (2018). „Podstawy współczesnej pedagogiki” Stefana Kunowskiego jako przykład kreowania pedagogiki ogólnej, „Forum Pedagogiczne”, t. 8, nr 1, s. 59–69.
- Fel S., Jurek K., Niewiadomska I., Skrzyniarz R. (red.) (2016). *Księga Wydziału Nauk Społecznych. Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–2018, Wydział Nauk Społecznych 1981–2016*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Gigilewicz E., Babiński M., Brzezińska K., Cynarzewska-Właźlik L., Ćwir K., Dudek M., Fatyga E., Geryn-Adamowicz K., Królikowski P., Płonkowska K., Rozwadowska M., Zarosa E. (red.) (2018). *Encyklopedia*

- 100-lecia KUL, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Wydawnictwo KUL.
- Gnitecki J. (2004). *Pedagogika ogólna z metodologią*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego Oddział w Poznaniu.
- Hejnicka-Bezwińska T. (2005). „Ogólnosc” we współczesnym myśleniu o pedagogiach, „Kwartalnik Pedagogiczny”, t. 202, nr 4, s. 45–59.
- Hejnicka-Bezwińska T. (2008). *Pedagogika ogólna*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Hejnicka-Bezwińska T. (red.) (1995). *Pedagogika ogólna. Tradycja – terażniejszość – nowe wyzwania. (Materiały pokonferencyjne)*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Herbart J.F. (2007). *Pedagogika ogólna wywiedziona z celu wychowania*, przeł. T. Stera, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Jabłoński A., Magier P. (2025). *Historyczno-systemowy projekt pedagogiki Zygmunta Kukulskiego (1890–1944)*, „Biografistyka Pedagogiczna”, t. 10, nr 1, s. 137–158.
- Jeziarański M. (2025). *Odszedł ks. prof. dr hab. Marian Nowak (1955–2025) – wychowawca wielu pokoleń pedagogów*, „Rocznik Pedagogiczny”, t. 48, s. 343–344.
- Jeziarański M. (2026). „*Specificum paedagogicum*” Instytutu Pedagogiki KUL, „Roczniki Pedagogiczne”, t. 18, nr 1, s. 107–123.
- Karolewicz G. (1992). *Środowisko naukowe KUL w okresie międzywojennym*, [w:] G. Karolkiewicz, M.T. Zahajkiewicz, Z. Zieliński (red.), *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, s. 115–153.
- Karolewicz G. (1996). *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. 1–2, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Karolewicz G., Stępnik A. (1990). *Lubelskie środowisko historyczne w latach 1918–1939*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. 37, nr 4, s. 67–92.
- Kotłowski K. (1964). *Podstawowe prawidłowości pedagogiki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kubinowski D., Nowak M. (red.) (2006). *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kukołowicz T. (red.) (1996). *Teoria wychowania. Wybrane zagadnienia*, Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej.
- Kukołowicz T., Murawska E. (1992). *Koncepcja wychowania w ujęciu Ludwiki Jeleńskiej*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kukołowicz T., Nowak M. (1997). *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kukulski Z. (1923). *Główne momenty myśli i badań pedagogicznych*, Lublin: Nakładem Uniwersytetu Lubelskiego.
- Kunowska-Porębna M., Skrzyniarz R. (2018). *Wspomnienia Marii Kunowskiej-Porębnej*, Lublin: Wydawnictwo Episteme.

- Kunowski S. (1946). *Proces wychowawczy i jego struktury. Temperament, indywidualność, charakter, osobowość. (Zarys teorii)*, Lublin: Instytut Pracy Nauczycielskiej.
- Kunowski S. (1963). *Co współczesna pedagogika mówi o wychowaniu*, Warszawa [Nadbitka z „Homo Dei”, 1963, nr 4, s. 238–244].
- Kunowski S. (1969). *Wychowanie do chrześcijańskiego uniwersalizmu*, Warszawa: Wydawnictwo ss. Loretanek-Benedyktynek.
- Kunowski S. (1971). *Problemy wychowania chrześcijańskiego w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kunowski S. (1981). *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Łódź: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Kunowski S. (2000). *Problematyka współczesnych systemów wychowania*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kunowski, S. (2003). *Wartości w procesie wychowania*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Leppert R. (2025). *Spór o koncepcje pedagogiki ogólnej*, „Studia Edukacyjne”, t. 76, s. 7–18.
- Magier P. (2012). *La pédagogie à l'Université Catholique de Lublin par rapport au progrès de la pédagogie en Pologne. Esquisse historique et théorique*, „Roczniki Pedagogiczne”, t. 4, nr 2, s. 57–80.
- Magier P. (2019). *Kategoria ogólności w pedagogice. Uwagi metodologiczne*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, t. 36, nr 2, s. 41–58.
- Magier P. (2023). *Research Environment of the Institute of Pedagogy of the John Paul II Catholic University of Lublin*, „Analele Universităţii Din Craiova. Seria Istorie”, t. 28, nr 1, s. 97–108.
- Mysłakowski Z. (1938). *Totalizm czy kultura*, Kraków: „Czytelnik”.
- Mysłakowski Z. (1964). *Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności. Studia z filozofii wychowania*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Mysłakowski Z. (1967). *O kulturze współżycia. Rozważania i propozycje*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Nawroczyński B. (1938). *Polska myśl pedagogiczna. Jej główne linie rozwojowe, stan współczesny i cechy charakterystyczne*, Lwów–Warszawa: Książnica; Atlas.
- Nawroczyński B. (1968). *O wychowaniu i wychowawcach. Dwanaście studiów pedagogicznych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Niesiołowski A., Kostkiewicz J. (2017). *Zarys pedagogiki ogólnej. Rękopisy z oflagu*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Nowak M. (1989). *Giovinetza ed autoformazione secondo Romano Guardini. Estratto di tesi di Dottorato*, Roma: Università Pontificia Salesiana.
- Nowak M. (1999). *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Nauk Społecznych, Redakcja Wydawnictw KUL.
- Nowak M. (2008). *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

- Nowak M. (2010). *Epistemologiczne, aksjologiczne i metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, [w:] S. Palka (red.), *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 15–28.
- Nowak M. (2012). *Pedagogiczny profil nauk o wychowaniu. Studium z odniesieniami do pedagogiki pielęgniarstwa*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wydział Nauk Społecznych. Instytut Pedagogiki; Wydawnictwo KUL.
- Nowak, M. (2014). *Tożsamość pedagogiki chrześcijańskiej*, „Paedagogia Christiana”, t. 31, nr 1, s. 25–44.
- Nowak M. (red.) (2018). *Instytut Pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie. Księga jubileuszowa*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wydział Nauk Społecznych. Instytut Pedagogiki; Wydawnictwo KUL.
- Nowak M., Magier P., Szewczak I. (red.) (2010). *Antropologiczna pedagogika ogólna*, Lublin: Wydawnictwo KUL; Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium.
- Nowak M., Ożóg T. (red.) (2000). *Wychowanie chrześcijańskie a kultura*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Nauk Społecznych; Redakcja Wydawnictw KUL.
- Nowak M., Ożóg T., Rynio A. (red.) (2003). *W trosce o integralne wychowanie*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Opiela M.L. (2024). *Udział prof. Teresy Kukołowicz w rozwoju pedagogiki rodziny*, „Horyzonty Wychowania”, t. 23, nr 67, s. 37–48.
- Palka S. (1999). *Pedagogika w stanie tworzenia*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Partyka W. (2024). *Exploring the Teacher's Role in Interwar Poland: Findings from Zygmunt Kukulski's Unpublished Research*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, t. 27, nr 2, s. 93–112.
- Putkiewicz Z., Dobrowolska B., Kukołowicz T. (1984). *Podstawy psychologii, pedagogiki i socjologii. Podręcznik dla średnich szkół medycznych*, Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
- Schulz R. (2003). *Perspektywy światopoglądowe w wychowaniu*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Schulz R. (2007). *O integralną wizję człowieka i jego rozwoju*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Schulz R. (2009). *Logos edukacji*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Skrzyniarz R. (2016). *Instytut Pedagogiki. Historia*, [w:] S. Fel, K. Jurek, I. Niewiadomska, R. Skrzyniarz (red.), *Księga Wydziału Nauk Społecznych. Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–2018, Wydział Nauk Społecznych 1981–2016*, Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 150–158.
- Skrzyniarz R. (2011). *Sylwetki byłych profesorów i wykładowców pedagogiki KUL. Zygmunt Bolesław Kukulski, prof. dr hab.*, [w:] A. Rynio, R. Skrzy-

- niarz (red.), *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Jana Pawła II. Historia i współczesność*, Lublin–Kielce: Wydawnictwo Jedność, s. 49–51.
- Skrzyniarz R. (2018). *Zygmunt Kukulski, Stefan Kunowski i Teresa Kukotowicz – ich rola w rozwoju pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Biografistyka Pedagogiczna”, t. 3, nr 1, s. 239–256.
- Sośnicki K. (1949). *Pedagogika ogólna*, Toruń: Księgarnia Naukowa T. Szczęśny.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce. 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Szulakiewicz W., Grabowska-Pieńkosz D., Falkowska J. (2019). *Z myślą o Niepodległej. Polska myśl pedagogiczna przełomu XIX i XX wieku i okresu międzywojennego*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Szulakiewicz W. (2010). *O Zygmuncie Mysłakowskim w rocznicę urodzin*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Pedagogika”, t. 26, s. 199–208.
- Śliwowski B. (2012). *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Śliwowski B. (2024). *Meta-theory vs. Meta-theories of Education*, „Studia z Teorii Wychowania”, t. 15, nr 3(48), s. 7–25.
- Tchorzewski de A.M. (1995). *Pedagogika ogólna czy metapedagogika?*, [w:] T. Hejnicka-Bezwińska (red.), *Pedagogika ogólna. Tradycja, terażniejszość, nowe wyzwania. (Materiały pokonferencyjne)*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP, s. 153–158.
- Tchorzewski de A.M. (2019). *Pedagogika ogólna. Wielopostaciowość, rudymenta, meandry, dylematy*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Turoś L. (red.) (1999). *Pedagogika ogólna i subdyscypliny*, Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne „Żak”.
- Walewander E. (2010). *Pedagogia uniwersytetu w życiu i działalności naukowej Zygmunta Bolesława Kukulskiego (1890–1944)*, [w:] K. Braun, M. Łobacz, A. Rynio (red.), *Wczoraj i dziś pedagogiki uniwersyteckiej w świetle twórczości Stefana Kunowskiego*, Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 65–71.
- Walewander E. (2022). *Profesor Teresa Kukotowicz – człowiek Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Roczniki Pedagogiczne”, t. 14, nr 3, s. 155–159.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Dr hab. Piotr Magier, prof. KUL
 Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
 Instytut Pedagogiki
 e-mail: piotr.magier@kul.pl